

Нада М. РАДУШКИ*

Институт за политичке
студије, Београд

УДК 323.1(=163.41)(498)

DOI: <https://doi.org/10.22182/apdn.12021.2>

Прегледни рад

ПРАВА И ПОЛОЖАЈ СРПСКЕ НАЦИОНАЛНЕ МАЊИНЕ У РУМУНИЈИ – СТАЊЕ И ПЕРСПЕКТИВЕ**

Сажетак

У раду се на основу званичних емпиријских истраживања и података анализира етнодемографски и историјски развој српске мањине у Румунији, као и основне социо-економске структуре и промене које су се десиле у протеклом периоду. Због негативних трендова у природном кретању становништва (наталитет, морталитет и природни прираштај), убрзаног процеса демографског старења и асимилације (најчешће преко етнички хетерогених бракова), Срби су суочени са депопулацијом, а то ће несумњиво бити највећи проблем српске мањине и у будућем периоду. Истовремено, питање очувања језика, религије, традиције и обичаја од велике је важности за опстанак Срба и српског националног идентитета. Посебна пажња у раду посвећена је анализи актуелног законодавства у Румунији у погледу права припадника националних мањина, са посебним освртом на положај Срба и остваривање њихових мањинских права. Имајући у виду да многа од њих (нпр. право на употребу матерњег језика и писма) зависе првенствено од бројности, српска мањина није у могућности да искористе та права иако јој по закону припадају. У контексту међународне регионалне сарадње, у раду се анализира билатерални споразум

* Електронска адреса аутора: nadaraduski@gmail.com

** Рад је реализован у оквиру научно-истраживачке активности Института за политичке студије у Београду.

између Србије и Румуније у области заштите националних мањина и ефикасност остваривања мањинских права. Србија се залаже за заштиту румунске мањине на својој територији и њену пуну интеграцију у друштво уз очување етнонационалног идентитета. Истовремено, Србија је заинтересована да српска мањина у Румунији ужива људска и мањинска права гарантована ратификованим међународним конвенцијама, националним законима и билатералним споразумом, за унапређење њиховог положаја, као и за очување језичког, верског и културног идентитета.

Кључне речи: српска национална мањина, законодавство, положај, национални идентитет, Румунија.

1. УВОД

У данашње време, у оквиру актуелних процеса глобализације и интеграције, савремених економских и политичких трендова, интензивних миграција, очување националног, језичког и верског идентитета долази у фокус интересовања, не само стручне и научне, већ и шире друштвене јавности. Национални идентитет важи за најкомплекснији облик колективног идентитета, а његово очување у процесу међународних интеграција зависи од макрополитичких, економских и социокултурних процеса. Имајући у виду да су данас етнички хомогене државе реткост, и да је већина њих мултинационална и мултикултурална, признавање националних мањина, регулисање њиховог положаја и поштовање мањинских права је обавеза сваке државе у циљу добрих међуетничких и међудржавних односа, као и политичке и економске стабилности земље. Припадници националних мањина се боре за очување свог националног идентитета, бољи статус и остварење мањинских права, али и против све израженијих трендова асимилације. Интеграција мањина у друштво важан је услов за њихов бољи социо-економски, културни и политички положај, при чему то не значи асимилацију, већ пуну интеграцију уз очување етнокултурних особености.

Србија је као матична држава заинтересована да српска

мањина, без обзира на њену бројност, у свим државама где се налази, ужива људска и мањинска права која су регулисана међународним документима, националним законима и билатералним споразумима. Срби у дијаспори, са демографског аспекта, деле судбину народа у замљи матици, као што су депопулација, стара старосна структура и интензиван процес старења становништва, али се суочавају и са прицесом асимилације (због популационих, социо-економских и политичких фактора), као и са питањем очувања кључних компоненти идентитета (језик и вера). Приоритет спољне политике Србије је, између осталог, поштовање права националних мањина које живе у Србији, али и брига о свом народу у дијаспори, због чега се добри односи са суседима виде као питања националног законодавства и међународних уговора, али и билатералне политичке сарадње држава по питању мањина.

Србија и Румунија имају стабилну регионалну сарадњу, а дипломатске односе успоставили су још пре готово 140 година. Добри спољнополитички односи карактеришу и период после Другог светског рата, све до Резолуције Информбироа (1948), али су после Стаљинове смрти (1953) поново нормализовали. Геополитичке промене 1990-их година, економска и друштвена транзиција источноевропских земаља и улазак Румуније у Европску унију (2007) нису генерално имали неповољних утицаја на међудржавне односе, ако изузмемо својевремене изјаве румунских званичника по питању влашке националне мањине у Србији, и с тим у вези, уласком Србије у Европску унију.¹ Румунија и Србија имају традиционално успешне и чврсте билатералне односе у оквиру којих поштовање мањинских права и унапређење етнокултурног идентитета заузима посебно место. С тим у вези, билатерални споразум који су потписале ове две земље (2002) од изузетног је значаја за положај мањина, добре већинско-мањинске односе, као и за спољну политику Србије и позитиван исход процеса евроинтеграција.²

¹ Игор Новаковић, Ненад Ђурђевић, *Српско-румунски односи и статус влашке националне мањине у Србији-студија практичне политике*, ИСАК фонд, Београд, 2015, стр.46-47.

² Форум за етничке односе, Националне мањине у односима Србије са суседима, ФЕО, Београд, 2017, стр.35-41.

2. ЕТНОДЕМОГРАФСКЕ ОДЛИКЕ СРПСКЕ НАЦИОНАЛНЕ МАЊИНЕ У РУМУНИЈИ

Припадници српске националне мањине у Румунији претежно живе у пограничним подручјима, имају сличне трендове у демографском развоју и социоекономским структурама као и Срби у матичној држави, али и специфичне етничке, историјске, и културне особености, свест о свом пореклу и жељу да сачувају језик, веру, традицију и обичаје.

Срби су присутни на територији данашње Румуније још од средњег века, за време Отоманског царства, Хабзбуршке и Аустро-угарске монархије, за време комунистичког и посткомунистичког раздобља, бурног периода политичке и економске транзиције и драматичних промена крајем 20. и почетком 21. века. При томе, миграције становништва одувек су биле стални пратилац и судбина српског народа, од доласка на Балкан, па све до данас. На миграције, без обзира да ли је реч о масовним и бурним услед ратних сукоба, или о „тихим“ и дуготрајним због економских и психолошких разлога, утичу многобројни фактори, разноврсни и комплексни, међусобно тесно повезани и испреплетани.³

Први писани извори о Србима у Румунији потичу још из 13. и 14. века односе се на Србе из Арада и околине Темишвара и могу се наћи у многим историјским документима и књигама.⁴ Срби су се већ у 14. веку, после Косовске битке повлачили у збеговима у Ердељ, Банат, Влашку и Молдавију, а највећи талас пресељавања десио се са Великом сеобом Срба под вођством Арсенија III Чарнојевића (1690) и касније под вођством његовог наследника на Пећком престолу патријарха Арсенија IV Јовановића (1737). То је у значајној мери променило етничку слику имиграционих подручја, па су крајем 18. века у националној структури становништва, после Румуна, највише заступљени Срби, о чему сведоче и бројни манастири саграђени од 17. до 19. века у којима се налазе вредна дела српске културне и верске баштине.

По завршетку Првог светског рата, са делом Баната који је

³ Јован Цвијић, *Балканско полуострво и јужнословенске земље*, Завод за издавање уџбеника, Београд, 1996.

⁴ Миленко Лукин, „Срби у Румунији“, у: *Српска национална мањина у Румунији*, (приредно: Владимир Петровић), Институт српског народа-Сремски Карловци, Београд, 1996, стр. 16.

припао Румунији, Срби остају ван своје матичне државе и мада суочени са другачијим друштвеним и животним околностима, поседују етнокултурне карактеристике које их разликују од других етничких заједница, и изражену жељу да сачувају свој национални идентитет. У периоду после Другог светског рата, Срби су готово искључиво живели у сеоским срединама, мало их је било у градовима (Темишвар и Арад), па су у великој мери успели да одрже свој језик, веру и обичаје, али од 1950-их година, са индустријализацијом и урбанизацијом земље и интензивним миграцијама село-град, долази до слабења српске заједнице.⁵ То потврђују званични пописни подаци који бележе континуирано опадање броја Срба у Румунији: 1924. године било их је 44,1 хиљада или 0,3%, затим 43,9 хиљада или 0,3% (1938), а 29,1 хиљада или 1,1% (1992).⁶ У компарацији са 2002. годином када је регистровано 22,6 хиљада (0,5%), задњи попис бележи 18,5 хиљада (0,1%) Срба, који по бројности чине осму националну мањину у етничкој структури Румуније. Узроци негативне стопе раста су ниска и континуирано опадајућа стопа наталитета, негативни природни прираштај, стара старосна структура, иселјавање у иностранство, мешовити бракови, као и национална алтернација, односно декларисање за неки други етнос (Румуни, Немци и други). После 1989. године, легализација прекида трудноће, либерализација планирања породице и прихватање ниских репродуктивних норми утицали са на већи пад наталитета, па стопа укупног фертилитета (1,8) не омогућава ни просто обнављање становништва, што све угрожава биолошку репродукцију и физички опстанак Срба на тим просторима. Просторни размештај, као важан аспект геодемографског и политичког развоја, показује да припадници српске мањине живе на целој територији Румуније, али највише у Банату, дуж границе са Србијом, и то у четири жупаније: Тимиш (око 13 хиљада или 58% од укупног броја Срба), Караш-Северин (6,1 хиљада или 26%), Арад (1,2 хиљада или 5,4%) и Мехединц (1,1 хиљада или 5,2%).⁷ У две општине имају

⁵ Мирјана Малуцков, «Етнички односи Срба и Румуна у Банату», у: *Етнички односи Срба са другим народима и етничким заједницама* (приредио: Никола Пантелић), Етнографски институт, САНУ, Београд, 1998, стр. 150.

⁶ Стеван Бугарски, «Уметност живљења уз ине-искуства са територије данашње Румуније», у: *Етнички односи Срба са другим народима и етничким заједницама* (приредио: Никола Пантелић), Етнографски институт, САНУ, Београд, 1998, стр. 158.

⁷ România-Recensământul populației și al locuintelor- 18.martie 2002, vol. I-IV, Institutul de Statistică, Bucuresti, 2003.

апсолутну, а у једној релативну већину, највећи број, готово једна трећина, живи у Темишвару.

Социодемографске структуре, формиране под деловањем основних компоненти природног и механичког кретања становништва, указују на статус и одлике српске националне мањине, али и будуће перспективе. Највише забрињавају подаци (попис 2002.) који се односе на старосну структуру. Удео лица преко 60 година (30,8%) готово је три пута већи је од удела младих, односно лица до 15 година старости (10,8%) што јасно имплицира на изразито стару старосну структуру и интензиван процес демографског старења са бројним негативним импликацијама. Образовна структура је, за разлику од старосне, квалитетна што је имало утицаја и на положај српске етничке заједнице и очување српског културног идентитета. Само 1,5% су неписмена лица, преко 75% има завршено најмање десет разреда школе (нижа гимназија), док се у погледу факултетски образованих (8,7%) налазе чак на трећем месту (после Јевреја и Мађара). У економској структури, око 40% чине активна лица (од чега је 94% запослено и 6% незапослено), а у оквиру категорије неактивних, 21% су ученици, 57% пензионери, 9% домаћице и остали. Што се тиче језика, међу Србима у Румунији присутан је билингвизам (говоре румунски и српски) или монолингвизам (говоре само румунски језик), док се велика већина на попису изјаснила за српски (88,4%), а око 10% за румунски као матерњи језик.⁸ Иначе, српски је у службеној употреби тамо где учешће Срба прелази 20% (Темишвар, Караш-Северин округ), као и у три локална савета (Темишвар, Караш-Северин и Мехединити), а у неким општинама су у употреби српски и румунски језик. Поред језика, као важне детерминанте националног идентитета, за Србе је од круцијалне важности и религија. Емпиријска истраживања религијске припадности показују да се Срби великом већином декларишу као православци, а врло мали је проценат римокатоличке вере, као и атеиста, агностика и недеklarисаних. С обзиром да су Срби, као и Румуни, православни хришћани, румунска држава улаже напоре да им омогући реализацију верских права и практиковање религије.

⁸ Љубомир Степанов, "Статистички подаци о Србима у Румунији" у: *Темишварски зборник* (приредио: Душан Попов), Матица Српска, Нови Сад, 2006, стр.9-31.

2.1. Срби католичке вере – Карашевци

У Румунији живе и Срби који су католичке вере (око 2,8 хиљада по попису 2011) који настањују планински део Баната у долини реке Караша, у седам села код града Решице (Клокотић, Јабанче, Карашево, Лупак, Нермет, Равник и Водник). Не постоје поуздани подаци и извори о пореклу Карашеваца, нити веродостојни писани документи, али се највероватније ради о потомцима Словена који су насељавајући Балканско полуострво стигли и у те крајеве. Други су мишљења да су се доселили из Западне Бугарске, са севера данашње Македоније, чак и са Косова, док према најраспрострањенијим тумачењима и расположивој архивској грађи Карашевци потичу из источне Србије. После Косовске битке, крајем 14. века, под најездом Турака група становништва насељени око Црне реке прешло је Дунав и населило Влашку и Банат (Рекаш, Липов, Лугош и друга места). Дошавши у Угарску одмах су били изложени притиску од стране световних и духовних власти ради покатоличења. Једна група Срба која је раније живела у Липову била је на силу покатоличена (за време угарског краља Лајоша Великог 1366. године) и временом су заборавили језик и порекло, али је ипак највећи број, упркос притиску Римокатоличке цркве, успео да захваљујући бројним црквама и манастирима, очува свој верски идентитет.⁹ У време турске окупације Баната (1552) налазили су се у саставу темишварског пашалука где је четири деценије касније избио устанак Срба, али је угушен, вође устанка побијене и цркве спаљене. Недостатак свештенства у том периоду искористили су фрањевци који су многе Србе превели на католичанство, мада су неки ипак успели да сачувају своје православне обичаје. Када је Банат ослобођен од Турака (1717) и припао аустријској царевини, Срби Карашевци су у новонасталим политичким околностима дуго пружали отпор увођењу грегоријанског календара, па су црквене празнике славили и по новом и по старом календару. Нова црквена организација, нови календар и активан рад римокатолчког свештенства учинили су да се Срби католици отуђе од православних и издвоје у посебну групу. До Првог светског рата Карашевци су се сматрали Србина,

⁹ Јован Пејин, „Карашевци (Крашовани) – заборављени банатски Срби“, у: *Анатомија румунске политике* (приредио: Зоран Милошевић), Центар академске речи, Шабац, 2017, стр. 390.

писали су ћирилицом и држали се православних обичаја, да би се са политичким променама после 1918. године и разграничења између Румуније и Краљевине СХС нашли у границама Румуније, односно припали жупанији Караш-Сегедин. Након Другог светског рата долази до процеса кроатизације међу њима од стране католичких свештеника и постепеног губљења културног идентитета, слабљења националне свести и осећаја да су Карашевци, односно Срби.¹⁰

У погледу вероисповести, као и по питању порекла, постоје различита често дијаметрално супротна тумачења. Према једном, Карашевци исповедају католичку веру и они су одувек у духовном и институционалном смислу били повезани са Римом. Други тврде да су Карашевци некад били православци, али да су под притиском угарског двора постали део Католичке цркве, док су по трећима они од почетка били подељени на православце и католике, али је под утицајем угарског и касније аустријског двора преовладало католичанство.¹¹ Данас се на питање о националној припадности, већи део Карашеваца декларише као Хрвати, а мањи део као Срби. Тај „етнички трансфер“ Срба у Хрвате коинцидира са временом комунистичке владавине у бившој СФРЈ када су у Војводини сви Буњевци и Шокци пописивани као Хрвати, да би тек од пописа 1991. године у званичној класификацији Републичког завода за статистику исказивани као посебне националности. У сваком случају Карашевци су по много чему специфична етничка заједница која изазива пажњу етнолога, историчара, лингвиста и других научника јер су у великој мери успели да сачувају своје идентитетске особености (језик, традицију, обичаје, фолклор). Лингвисти се слажу да њихов говор несумњиво припада српскохрватском језику, штокавском дијалекту источне варијанте, тј. екавског изговора, а једино се разилазе у мишљењу да ли припада косовско-ресавском или тимочко-лужичком дијалекту.¹²

¹⁰ Исто, стр. 392.

¹¹ Владан Станковић и Владимир Спичановић, „Срби из Румуније и њихова вера“, у: *Култура Републике Србије и Срба из Румуније* (приредили: Ненад Весић и Сандра Р. Давидовић), Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2020, стр.237.

¹² Миља Радан, „О Карашевцима“, у: *Српска национална мањина у Румунији* (приредно: Владимир Петровић), Институт српског народа-Сремски Карловци, Београд, 1996, стр.29.

3. НОРМАТИВНО-ПРАВНИ ОКВИР ЗА ОСТВАРИВАЊЕ МАЊИНСКИХ ПРАВА СРБА У РУМУНИЈИ

Румунија је вишенационална држава у којој око 10% чине припадници националних мањина. Према официјелним подацима последњег пописа (2011), од укупно 20,1 милиона становника, Румуни као већинска нација чине 89%, док су од националних мањина најбројнији Мађари (1,2 милиона или 6,1%), Роми (621,6 хиљада или 3,1%), Украјинци (50,9 хиљада или 0,3%) и Немци (36,0 хиљада или 0,2%). Све остале националности партиципирају појединачно испод 0,2%, међу којима су и Срби (18,1 хиљада или 0,1%).¹³ Бројност и просторни размештај припадника националних мањина представљају демографске факторе кључне за остваривање одређених мањинских права.

Са политичким променама 1989. године, долази и до промена у румунском законодавству на плану побољшања положаја и ефикаснијег остваривања права мањина. Већ 1991. године Румунија на референдуму усваја Устав који представља добар оквир за регулисање положаја, права и обавеза припадника националних мањина. Држава признаје мањине на својој територији и гарантује им право на очување етничког, верског и језичког идентитета, као и право да уче, користе и да се образују на свом матерњем језику. Припадници мањина, према изборном закону, имају право, чак иако не добију неопходан број гласова, на једно посланичко место у парламенту.

Поред новог Устава, уставни амандмани из 2003. године донели су значајне и позитивне промене у сфери мањинске заштите, а првенствено у области употребе матерњег језика. То се пре свега односи на право припадника националних мањина на коришћења свог матерњег језика пред судским органима, као и у односима са локалним управним властима на подручјима где имају значајнији удео. Право на образовање регулисано је и знатно унапређено усвајањем Закона о националном образовању (2011) који предвиђа да припадници националних мањина имају право да се образују на матерњем језику и то на свим нивоима наставе уз одговарајући захтев.¹⁴ Министарство

¹³ Romania-Minority Group, <https://minorityrights.org/country/romania>, 13.6.2020.

¹⁴ Закон о националном образовању - Law of National Education, *Ministrule Educatiei Cercetarii Tineretului si Sportului*, 2011, <http://keszei.chem.elte.hu/bologna/romania-low-of-national-education.pdf>, 7.11.2020.

образовања обезбеђује учбенике који могу бити на језику мањине и на румунском језику. Уколико ученици припадници мањина похађају наставу на румунском језику, на захтев ће се, а према одредбама закона, одобрити учење језика, књижевности и историје њихове националне мањине.¹⁵ Због малобројности Срба (услед негативних трендова у демографском развоју, као и неизбежног процеса асимилације) степен искоришћености њихових мањинских права је релативно низак. Мада по закону имају право на школовање на матерњем језику (15 ученика у одељењу је минимум за одржавање наставе), број ђака у српским школама је све мањи.¹⁶

Треба рећи да је Саветодавни комитет Оквирне конвенције за заштиту националних мањина у својим редовним извештајима позитивно и похвално оценио румунске законе у погледу образовања на мањинским језицима, али је истакнуто и да постоји мањак учбеника и наставног кадра за припаднике српске, хрватске, пољске и словачке мањине, што отежава и утиче на квалитет њиховог школовања.¹⁷

У области медија, право на употребу мањинског језика регулише Закон о аудиовизуелној делатности (2002) по којем је на подручјима где је удео лица који припадају националним мањинама већи од 20% обезбеђен бесплатан пренос програма на језику те мањине. Слично, Закон о локалној јавној управи узимајући у обзир исти критеријум (партиципација неке мањине преко 20% у укупном становништву административно-територијалне јединице) гарантује право на употребу мањинског језика у односима са локалним органима јавне управе.

Институционални оквир заштите мањина у Румунији чини државни Институт за истраживање националних мањина (основан 2000. године) чије су активности фокусиране на спровођење анализа, научних истраживања, студија и пројеката

¹⁵ Јелица Горданић, „Регулисање положаја припадника националних мањина у Румунији - са посебним освртом на српску националну мањину“, у: *Култура Републике Србије и Срба у Румунији* (приредили: Ненад Васић и Сандра Р.Давидовић), Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2020, стр. 362-363.

¹⁶ У Румунији припадници српске националне мањине имају 11 четворогодишњих школа у којима наставу похађају на српском језику и две осмогодишње школе на српском и румунском језику. У Темишвару постоји српска гимназија Доситеј Обрадовић, а на Универзитетима у Темишвару и Букурешту одељења за српске студије (Исто, стр.370).

¹⁷ Румунија је потписала и ратификовала Оквирну конвенцију за заштиту националних мањина 1995. године, а исте године је усвојила и Европску повељу о регионалним и мањинским језицима која је тек после 12 година инкорпорирана у домаће законодавство.

у области заштите и унапређења права мањина. Важна институција је и Савет националних мањина (основан 1993. године) који проучава специфичне проблеме са којима се мањине суочавају, начине остваривања људских и мањинска права, као и могућности слободног изражавања свог етничког и културног идентитета према важећим законима, уставу и међународним документима чији је Румунија потписник. Поред тога, даје предлоге Влади о усвајању одређених мера у интересу мањина, предлоге за израду нацрта закона и уредби које се тичу мањина, сарађује са владиним и невладиним организацијама и са органима јавне управе и на крају, информисе Владу о најважнијим питањима о којима се расправља у Савету.

Нема сумње да је румунско законодавство по питању положаја националних мањина знатно унапређено, али су стручњаци мишљења да су поједини законски прописи непотпуни, некохерентни и контрадикторни због чега стварају могућност за различита правна тумачења, што све имплицира на закључак да је неопходан свеобухватан Закон о статусу националних мањина који би отклонио постојеће недостатке у актуелном законодавству.¹⁸

Временски посматрано, правни, политички, социоекономски и културни положај Срба у Румунији стално се више или мање мењао. За време владавине Чаушескуа затварају се српске школе, укидају културно-уметничка удружења, нестају српске задужбине, да би се после револуционарних догађаја (1989) створили повољнији услови за побољшање положаја и очување српског духа и традиције. Срби у Румунији имају званично признат статус националне мањине и сва права и обавезе која им по том основу припадају, задовољни су својим положајем и сарадњом са државним органима. Српска мањина се финансира из државног буџета (од 1994.), има свог посланика у румунском парламенту (од 1990.), а од 1993. године Срби су и чланови Савета владе Републике Румуније за националне мањине.¹⁹

Интересе српске заједнице представља Савез Срба у Румунији (1989) који је организован у 23 организације и преко 50 одбора широм Румуније, активно ради на очувању и заштити

¹⁸ Јелица Горданић, „Регулисање положаја припадника националних мањина у Румунији - са посебним освртом на српску националну мањину“, нав.дело, стр.374.

¹⁹ Форум за етничке односе, *Мањинска политика и интеграција у Србији*, ФЕО, Београд, 2014.

српског националног идентитета, организује бројне културне активности, бави се издавачком делатношћу и настоји да дефинише и сачува идентитетске елементе, као што су језик, вера, култура, традиција и порекло. „Српство на територији данашње Румуније истрајава и траје, али не по својој бројности, него по квалитету, по школованости, довитљивости, и по много чему стоји изнад матичне и већинске средине у којој опстојава. Траје кроз свој језик, образовање, цркву, религију, обичаје, топономастику (нпр. *Sarbi*-Срби, *Sarbeni*-Србијани, *Sarbesti*-Српски, *Sarbova*-Србинова)“.²⁰

Србија као матична држава је заинтересована и залаже се да српска мањина у Румунији ужива сва права која су јој гарантована међународним конвенцијама, националним законима и билатералним споразумом, док с друге стране, Срби с правом очекују већу помоћ од Србије и ефикаснију сарадњу са институцијама Србије, посебно када је реч о очувању српског језика и писма.

3.1. Билатерални споразум Србије и Румуније

Билатерални споразуми о сарадњи у области заштите националних мањина, мада немају обавезујући карактер, представљају један од снажних међународних механизма чији капацитети још увек нису довољно искоришћени.

Важан аспект билатералне сарадње Србије и Румуније јесте заштита мањина, а институционални оквир чине документа која су потписале ове две земље. У складу са међународним стандардима и заједничким ставом да је поштовање мањинских права од изузетног значаја, потписан је Уговор о односима пријатељства, добросуседства и сарадње СРЈ и Румуније (1996), а ратификован шест година касније. На основу њега проистекао је Споразум о сарадњи у области заштите националних мањина између Владе Савезне Републике Југославије и Владе Републике Румуније (потписан 2002.године, а ратификован 2004.године).²¹ Две државе су се обавезале да ће гарантовати и осигурати

²⁰ Стеван Бугарски, „Уметност живљења уз ине-искуства са територије данашње Румуније“, нав. дело, стр.172.

²¹ Споразум између Владе Савезне Републике Југославије и Владе Републике Румуније о сарадњи у области заштите националних мањина, *Службени лист СЦГ*, Међународни уговори, бр.14/2004.

заштиту језичког, културног и верског идентитета лица под њиховом јурисдикцијом са заједничким етничким пореклом, језиком и традицијама са већинским становништвом друге стране уговорнице.

Такође, показале су решеност да заштите мањине на својој територији, поштују мањинска права у складу са међународним стандардима и најважнијим документима, предузму одређене мере у циљу равноправног учешћа мањина у економској сфери, као и неспровођење активности које могу променити етничку структуру подручја где су настајене мањине. Истакнута је обавеза да се води рачуна о социо-економском положају српске односно румунске националне мањине како би се отклонили главни узроци њихових миграција. Експлицитно се наводи да српска односно румунска мањина имају право да у складу са националним законодавством учествују у одлучивању о свим питањима у области образовања, заштите језичког идентитета, информисања, слободе вероисповести, и друго.

На основу Билатералног споразума формирана је Међувладина мешовита комисија која има за циљ реализацију донетих мера, праћење и спровођење препорука и закључака, као и израду различитих врста стручних анализа. До сада су одржане две седнице, прва, 2009. године у Букурешту и друга, 2011. године у Београду на којима су истакнуте позитивне оцене у вези развоја билатералних односа две државе захваљујући сталном и конструктивном политичком дијалогу, као и формирању националних савета националних мањина које је Србија увела у свој законодавни систем. Трећа седница је одржана 2016. године, али нацрти записника још увек нису усаглашени.²²

На седницама је истакнут значај права на образовање и информисање на свом матерњем језику, унапређења мањинског идентитета и очувања културног наслеђа. Један од важних закључака јесте неопходност доследније примене мањинског

²² На почетак рада Међувладине мешовите комисије чекало се готово седам година јер румунска делегација није консултовала представнике румунске мањине у Србији о проблемима са којима се срећу, док је српска делегација имала у виду ставове и мишљење српске мањине у Румунији. (Јелена Перковић, „Анализа спровођења билатералног споразума о заштити националних мањина Србија-Румунија, у: *Анализа спровођења билатералних споразума о заштити права националних мањина Србије са Хрватском, Мађарском, Румунијом и Македонијом* (приредила: Јелена Перковић), Центар за регионализам, Нови Сад, 2016, стр.39).

језика у јавној сфери,²³ као и проблем недовољног броја квалификованог особља (наставника) за одржавање наставе на матерњем језику. С тим у вези, најављен је нови билатерални споразум између Србије и Румуније управо у области образовања којим би се регулисао увоз уџбеника из државе матичног народа, размена наставног кадра, упис српских студената из Румуније без пријемног испита на факултете у Србији, нострификација диплома стечених у Србији, односно Румунији и друго.²⁴

Један од важних закључака анализе о спровођењу билатералног споразума Србије и Румуније јесте и да би Међувладина мешовита комисија за националне мањине требало да има чешће састанке (најмање једном годишње), сталан састав делегација, да се закључци са седница достављају директно Владама потписницима споразума, формирати посебно тело за надзирање спровођења препорука, као и да се обавезно консултују припадници мањина чије интересе међувладине комисије заступају.²⁵

У области заштите мањинских права истакнута су и друга значајна питања, на пример, политичко представљање националних мањина. Наиме, Устав Србије не предвиђа непосредно представљање румунске мањине у Парламенту Србије, већ кроз механизам смањених цензуса за политичке партије националних мањина, док политичка пракса Румуније предвиђа непосредно представљање сваке мањине, али само у Парламенту. Остваривање ових и других мањинских права у разним сферама друштвеног живота чини круцијално питање у области билатералне сарадње држава, односно реализације одредаба и закључака из билатералних договора о положају и заштити мањина.

²³ На пример, чланови румунске делегације Међувладине државне мешовите комисије имали су примедбу да се права на службену употребу језика и писма не примењују доследно у Републици Србији, да се називи места, установа, улица и слично, не исписују на румунском језику где за то, према закону, имају право.

²⁴ Нада Радушки, „Националне мањине у билатералним споразумима Србије са земљама у региону“, *Међународна политика*, 1174, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2019, стр.11.

²⁵ А. Petraru, Е. Cruceru, „State Policy Regarding the Protection of National Minority. Romania-Serbia“, working paper submitted to the Raoud Table on: *Bilateral relation between Serbia and Romania: minority politics and EU integrations*, Forum for Ethnic Relations, Belgrade, 2016, pp. 1-13.

4. ЗАКЉУЧАК

Стабилни спољно политички односи и регионална сарадња нису могући без решавања мањинског питања које је од суштинског значаја за развој, мир и просперитет сваке државе. За остварење мањинских права потребна су адекватна законска решења и њихова ефикасна имплементација у пракси што омогућава успешно интегрисање припадника националних мањина у ширу друштвену заједницу, али уз очување њихових етничких, верских и културних особености.

Румунија активно ради на унапређењу мањинског законодавства, побољшању положаја и поштовању права националних мањина. Припадници српске мањине, иако малобројни, задовољни су својим положајем јер постоје добри услови за образовање, развој културе, међуетничких односа, и очување националног идентитета. Свакако, положај и реализација права националних мањина зависе и од дубљих друштвених промена, демократизације друштва, међудржавне сарадње регулисане билатералним споразумима, као и добрих већинско-мањинских односа. У томе велики значај и улогу, поред уставних закона и ратификованих међународних докумената, има и матична држава која пратећи остварење тих права и активно помажући припаднике свог народа, успоставља бољу сарадњу и чвршћу везу са њима. Брига о српској мањини у Румунији представља право и обавезу Србије у циљу побољшања њиховог положаја, реализације људских и мањинских права, очувања културног наслеђа и српског националног идентитета.

ЛИТЕРАТУРА

Бугарски Стеван, „Уметност живљења уз ине-искуства са територије данашње Румуније“, у: *Етнички односи Срба са другим народима и етничким заједницама* (приредио: Никола Пантелић), Етнографски институт, САНУ, Београд, 1998, стр.157-175.

Горданић Јелица, „Регулисање положаја припадника националних мањина у Румунији - са посебним освртом на

српску националну мањину“, у: *Култура Републике Србије и Срба у Румунији* (приредили: Ненад Васић и Сандра Р. Давидовић), Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2020, стр. 355-377.

Лукин Миленко, „Срби у Румунији“, у: *Српска национална мањина у Румунији* (приредио: Владимир Петровић), Институт српског народа-Сремски Карловци, Београд, 1996, стр.16-22.

Малуцков Мирјана, „Етнички односи Срба и Румуна у Банату“, у: *Етнички односи Срба са другим народима и етничким заједницама* (приредио: Никола Пантелић), Етнографски институт, САНУ, Београд, 1996, стр.145-157.

Новаковић Игор, Ђурђевић Ненад, *Српско-румунски односи и статус влашке националне мањине у Србији - студија практичне политике*, ИСАК фонд, 2015, Београд.

Пејин Јован, „Карашевци (Крашовани) - заборављени банатски Срби“, у: *Анатомија румунске политике* (приредио: Зоран Милошевић), Центар академске речи, Шабац, 2017, стр.388-393.

Перковић Јелена, „Анализа спровођења билатералног споразума о заштити националних мањина Србија-Румунија, у: *Анализа спровођења билатералних споразума о заштити права националних мањина Србије са Хрватском, Мађарском, Румунијом и Македонијом* (приредила: Јелена Перковић), Центар за регионализам, Нови Сад, 2016, стр.38-49.

Petraru, A., Cruceru E., „State Policy Regarding the Protection of National Minority. Romania-Serbia“, working paper submitted to the Raoud Table, on: *Bilateral relation between Serbia and Romania: minority politics and EU integrations*, Forum for Ethnic Relations, Belgrade, 2016, pp. 1-13.

Радан Миља, „О Карашевцима“, у: *Српска национална мањина у Румунији* (приредио: Владимир Петровић), Институт српског народа-Сремски Карловци, Београд, 1996, стр.25-39.

Радушки Нада, „Националне мањине у билатералним споразумима Србије са земљама у региону“, *Међународна политка* бр.1174, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2019, стр.5-22.

Romania-Minority Group, [https:// minorityrights.org/country romania](https://minorityrights.org/country/romania),13.6.2020

România-Recensământul populației și al locuințelor – 18. martie 2002, vol. I-IV, Institutul de Statistică, București, 2003.

Станковић Владан и Спичановић Владимир, „Срби из Румуније и њихова вера“, у: *Култура Републике Србије и Срба из Румуније* (приредили: Ненад Весић и Сандра Р. Давидовић), Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2020, стр.227-245.

Степанов Љубомир, „Статистички подаци о Србима у Румунији“, у: *Темнишварски зборник* (приредио: Душан Попов), Матица Српска, Нови Сад, 2006, стр.9-31.

Форум за етничке односе. *Мањинска политика и интеграција у Србији*, ФЕО, Београд, 2014.

Форум за етничке односе. *Националне мањине у односима Србије са суседима*, ФЕО, Београд, 2017.

Цвијић Јован, *Балканско полуострво и јужнословенске земље*, Завод за издавање уџбеника, Београд, 1996.

Правни извори

Закон о националном образовању - Low of National Education, Ministreul Educatiei Cercetarii Tineretului si Sportului, 2011, <http://keszei.chem.elte.hu/bologna/romania-low-of-national-education.pdf>, 7.11.2020.

Споразум између Владе Савезне Републике Југославије и Владе Републике Румуније о сарадњи у области заштите националних мањина, *Службени лист СЦГ*, Међународни уговори бр.14, 2004.

Nada M. RADUŠKI

RIGHTS AND POSITION OF THE SERBIAN NATIONAL MINORITY IN ROMANIA – STATUS AND PERSPECTIVES

Resume

Based on official empirical research and data, the paper analyzes the ethno-demographic and historical development of the Serbian national minority in Romania, the basic socio-economic structures and changes that have occurred in the past period. Due to negative trends in natural population movement (birth rate, mortality, natural increase), accelerated process of demographic aging and assimilation (usually through ethnically heterogeneous marriages), Serbs in Romania are facing depopulation, which will undoubtedly be the biggest problem of the Serbian minority in the future. At the same time, the issue of preserving the language, religion, traditions and customs is of great importance for the survival of Serbs and the Serbian national identity.

Special attention in the work is paid to the analysis of the current legislation in Romania regarding the rights of national minorities, with special reference to the position of Serbs and the exercise of their minority rights. Bearing in mind that many of them (especially the right to use their native language and script) depend primarily on their number, the Serbian minority is unable to make full use of its rights. In the context of achieving a better position and more efficient realization of minority rights, the paper also analyzes the bilateral agreement between Serbia and Romania in the field of international regional cooperation.

Serbia and Romania have traditionally good regional cooperation and stable bilateral relations and in that context the protection of national minorities, respect for minority rights and the preservation of ethno-cultural identity takes a

special place. Bilateral agreement signed by Serbia and Romania is of great importance for the position of minorities, interethnic relations, as well as for foreign policy of Serbia and the positive outcome of the process of eurointegration. As advocates for the protection of the Romanian minority on its territory, the exercise of their minority rights through active state policy that involves integration into society while preserving the ethno-national identity, Serbia is also concerned that the Serbian minority in Romania enjoy human and minority rights guaranteed by international conventions, national laws and bilateral agreements, to improve their position, as well as to preserve their linguistic, religious and cultural identity.

Key words: Serbian national minority, demographic development, legislation, rights, position, identity, Romania.

Рад је примљен 24. 02. 2021, а прихваћен на састанку Редакције 26. 04. 2021.